

05. Batı Grubu Ağızlarında Kullanılan Bir Birleşik Zarf-Fiilin Yapısı Üzerine ¹**Ceyhun SARI²**

APA: Sarı, C. (2026). Batı Grubu Ağızlarında Kullanılan Bir Birleşik Zarf-Fiilin Yapısı Üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (52), 89-98. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20487182>

Öz

Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi ağızlarda kullanılan zarf-fiil eklerinin bazıları da birleşik yapılardan oluşmaktadır. Bunlardan biri de Batı grubu ağızlarında görülen ve sıfat-fiil, iyelik eki / fiilden isim yapma eki / zarf-fiil eki + sIrA edatı / + ök edatı gibi farklı unsurların birleşmesiyle ortaya çıkan bir yapıdadır. Esasında zarf-fiil özelliğinde olan bu kullanımların bazı farklıları vardır. Diğer zarf-fiil ekleri gibi en baştan zarf-fiil şekilleri olarak görülmemeyen bu yapılar, bazı ek ve edatların bir araya gelmesiyle bu fonksiyonu sonradan üstlenen birleşik yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlar ise dildeki gramerleşme/dilbilgiselleşme sürecinin bir parçası olarak görülmektedir. Ekin elde bulunan örneklerinden hareketle {-IncA} işlevinde kullanıldığı, zamanda sınırlama, başlama ve bitme sürelerini ifade etme görevi üstlendiği tespit edilmiştir. *Ben geldiksire gideriz.* (Muğla), *Vermeyisirek bu bizim adamların da pusulası geldi.* (Silifke), *Yassı namazını julcđ sıra.* (Manisa) vb. Söz konusu işlev farklılıkları ve yapının çeşitliliği, ekin kökeniyle ilişkili soruları beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan söz konusu birleşik yapının 'sıra' kelimesiyle mi oluşturulduğu ya da eski Türkçede kullanılan isimlerden olumsuz anlamda fiiller türeten {+sIrA} ekiyle bağlantılı olup işlev mi değiştirdiği yoksa çok daha farklı bir yapıdan mı kaynaklandığı soruları cevap beklemektedir. Bu çalışmada ekin hangi eklerle ya da kelimelerle birleşerek nasıl bir anlam kazandığı sorularına cevap aranacaktır.

Anahtar kelimeler: Ağızlar, Batı Grubu Ağızları, zarf-fiiller, birleşik zarf-fiiller

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışma, 03-05 Ekim 2022 tarihleri arasında düzenlenen 1. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu'nda sunulan 'Batı Grubu Ağızlarında Kullanılan Bir Birleşik Zarf-Fiil Eki' başlıklı bildirinin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı - Turnitin /iThenticate Oran: %15

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.04.2026-**Kabul Tarihi:** 31.05.2026-**Yayın Tarihi:** 01.06.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20487182>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Asst. Prof., Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature (Muğla, Türkiye), csari@mu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-2561-3191> **ROR ID:** <https://ror.org/05n2cz176>, **ISNI:** 0000 0001 0703 3794, **Crossreff Funder ID:** 100022870

On a Compound Adverb-Verb Structure Used in Western Dialects ³

Abstract

As in the written language of Turkey Turkish, some of the adverb-verb suffixes used in dialects also consist of compound structures. One of them is a structure that is seen in Western group dialects and emerges with the combination of different elements such as adjective-verb, possessive suffix / verb-making suffix / adverb-verb suffix + sIrA preposition/+ *ök* preposition. Although these usages essentially function as adverbial participles, they have certain distinctive features. Unlike other adverbial participle suffixes, these structures do not appear as adverbial participles from the outset; rather, they emerge as compound structures that assume this function through the combination of certain suffixes and prepositions. All of this is viewed as part of the process of grammaticalization in language. It has been determined that the suffix is used in the {-IncA} function, taking on the task of expressing time limitation, starting and ending times. *Ben geldiksire gideriz.* (Muğla), *Vermeyisirek bu bizim adamların da pusulası geldi.* (Silifke), *Yassı namazını gülcü sıra.* (Manisa) etc. These functional differences and the diversity of the structure bring questions about the origin of the suffix. In this respect, questions await answers as to whether the compound structure in question was formed with the word 'sıra', or whether it was linked to the suffix {+sIrA}, which derives negative verbs from the nouns used in Old Turkish, and whether it changed function or originated from a very different structure. This study will seek to answer the questions of how a root acquires meaning by combining with certain suffixes or words.

Keywords: Dialects, Western Dialects, adverb-verbs, compound adverb-verbs

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This study is an expanded and revised version of the paper titled "A Compound Ad-verbial-Verb Suffix Used in Western Dialects," which was presented at the 1st International Symposium on Turkish Culture between October 3 and 5, 2022.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography

Similarity Report: Received – Turnitin / iThenticate Rate: %15

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 23.04.2026-**Acceptance Date:** 31.05.2026-**Publication Date:** 01.06.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20487182>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Türkiye Türkçesi ağızları sosyal, kültürel ve bölgesel farklılıklara bağlı olarak dil açısından çeşitliliğe sahiptirler. Bu çeşitlilik, yazı diline göre fonetik, morfolojik, sözvarlığı ve sözdizimi bakımından bazı kullanım farklılıkları içerir. Burada konumuz gereği sadece morfolojik farklılık ve çeşitlilikten biri olan zarf-fiillerden bahsedilecektir. Yukarıda sözü edilen sebepten dolayı Türkiye Türkçesi ağızlarında yazı diline oranla çok daha fazla sayıda ek veya yapı karşımıza çıkmaktadır. Bunların bir kısmı asıl zarf-fiiller olarak değerlendirilirken bazıları ise zarf-fiil görevini sonradan alan yapılardır. Bu çalışmada, batı grubu ağızlarında sonradan bu görevi alan ve birleşik bir zarf-fiil yapısı olarak kullanılan fiil + sıfat-fiil eki+iyelik eki +*sıra* veya fiil + zarf-fiil eki + *sıra* şeklinde oluşan yapıların üzerinde durulacaktır.

Araştırma konusunun çıkış noktalarından başında söz konusu birleşik yapının eski Türkçede kullanılan isimlerden olumsuz anlamda fiiller türeten {+sIrA} ekiyle bağlantılı olup ekin sonradan işlev mi değiştirdiği yoksa 'sıra' kelimesiyle mi oluşturulduğu soruları gelmektedir. Öncelikle {+sIrA} ekinin ele alınan yapıdaki muhtemel varlığı/izleri irdelenmiştir. {+sIrA} ekinin gelişimi ve kullanım alanlarına yönelik hazırlanan eserlerin başında Burhan Paçacıoğlu (2011) ve Emel Tek (2021) tarafından ortaya konan çalışmalar gelmektedir. Her iki çalışmada da ekin kökeni ve işlevleri üzerinde durulmuştur. Bu ekin tarihî lehçelerde daha çok *yok etme, ortadan kaldırma, tahrif etme, tüketme, menfi yönde ilerlemesine sebep olma* (Tek 2021, s. 514) gibi anlamlarda isimden fiil türetme görevinde kullanıldığına değinilmiş ve çağdaş lehçelerdeki işlev farklılıkları ele alınmıştır. Ancak bizim çalışmamızdaki 'sıra'nın hem yapı olarak hem de işlev açısından söz konusu ekle bağlantısının olmadığı düşünülmektedir. Çünkü isim çekim eklerinden ve zarf-fiil eklerinden sonra bir yapıya türetme eklerinin getirilmesi çok karşılaşılan bir durum değildir. Dolayısıyla 'sıra'nın ekten ziyade kelime olması daha muhtemeldir. Ayrıca bu tür zarf-fiil eklerinin oluşumunun başka örneklerine de rastlamak mümkündür (Gülsevin 2000, s. 129-143). Bunun yanında incelenen yapının anlam olarak da olumsuzluk içermediği, zarf-fiil işlevinde kullanıldığı görülmektedir.

Açıklanması gereken bir başka konu da sözü edilen ekin kullanıldığı alanla ilgilidir. Yapılan metin taramalarında ve incelenen çalışmalarda bahsi geçen ekin -Leyla Karahan'ın sınıflandırmasına göre (1996)- Türkiye Türkçesi ağızları içerisindeki Batı Grubu ağızlarının sadece bazı alt gruplarında kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak bu alt grupların hepsinin başlıkta zikredilmesi mümkün olmayacağı için 'Batı Grubu ağızları' genel adı tercih edilmiştir.

Bu çalışmada ele alınan ekin oluşum şekli bazı farklılıklar içermektedir. Elde bulunan örneklerden hareketle bu farklılıklar ilgili başlıklarda irdelenmiştir. Öncelikle zarf-fiil terimi açıklanmış, birleşik zarf-fiil eklerinin oluşumundan söz edilmiş ve sonrasında ilgili başlıklardaki bilgi ve örneklerle konu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kısımda verilen örneklerin Türkiye Türkçesine aktarımı kullanılan kaynaklardaki şekliyle alıntılanmış, ilgili kaynaktan aktarım yoksa tarafımızca örneklerin aktarımı yapılmamıştır. Ayrıca kaynak eserlerdeki transkripsiyona mümkün mertebe bağlı kalınmıştır.

1. Zarf-fiiller

Fillerin kök veya gövdelerine getirilerek geçici zarflar yapan eklere zarf-fiil ekleri denir. Çeşitli çalışmalarda tanımları yapılmıştır: Zeynep Korkmaz'a göre zarf-fiil ekleri, "Cümlede fiilin zarf görevinde kullanılmasını sağlayan ekler: *-(y)A, -(y)I, -(y)ArAK, -DIktA, -ken, mAdAn, -mAKsIzIn vb.*" şeklinde tanımlanmıştır (2007, s. 251). Muharrem Ergin ise konuyla ilgili şunları kaydetmiştir: "Gerundiumlar hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir. Bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir

hareket, ne partisipler gibi nesne ifade ederler. Gerundiumlar şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket hâli karşılarlar. Hal ve durum karşılayan kelimelere zarf diyoruz. Şu hâlde gerundiumlar fiillerin zarf şekilleridir. Onun için partisibe isim fiil dediğimiz gibi gerundiuma da *zarf fiil* diyebiliriz” (2003, s. 338)

Tahsin Banguoğlu da “Zarf fiiller fiilin zarf işleyişine girmek üzere aldığı özel şekillerdir.” (2007, s. 427) demektedir. *Türkçede Fiilimsiler* adlı çalışmada ise zarf-fiil eklerinin özellikleri şu şekilde ifade edilmiştir: “Fiil özelliği göstermediklerinden fiil çekimine girmezler. Ayrıca iyelik eklerini ve ismin hâl eklerini almazlar. Cümlede zarf görevinde kullanılırlar. Cümle içinde devamlılık, zaman, sebep anlamı verirler. İkinci bir görevleri de birleşik fiiller yapmaktır” (Bayraktar 2004, s. 138).

Bu tanımların dışında zarf-fiilleri yapı ve işlev bakımından sınıflandırma çalışmaları da yapılmıştır. *Gerundien im Türkischen* adlı çalışma, Türkçedeki zarf-fiil eklerini Türkçenin tarihî dönemleri ile çağdaş yazı dilleri ve bazı ağız örneklerinden hareketle yapı ve işlev bakımından ele almaktadır (Yüce, s. 1999).

Leyla Karahan tarafından yapılan çalışmada Anadolu ağızlarındaki zarf-fiil ekleri yapıları bakımından sınıflandırılmıştır (1996, s. 205-236).

Bilal Yücel ise çalışmasında zarf-fiil eklerinin tanımında, konunun ele alınışında ve zarf-fiillerin tasnifinde bazı yöntem sorunlarının olduğunu belirterek kendi tasnifini ortaya koymuştur (2000, s. 76, 111-112).

2. Birleşik zarf-fiiller

Türkçede “*Arkadaşın da gel-diğinde sinemaya gidebiliriz.*” cümlesindeki *-diğinde* yapısındaki üç ayrı ekin asıl fonksiyonlarını terk edip yeni görev üstlendikleri, bu yeni yapının artık eklendikleri fiili geçici zarf hâline getiren birleşik bir yapıya büründüğü ifade edilmiştir (Gülsevin 2000, s. 127). Bu yapılar için “birleşik zarf-fiil” terimini kullanmayı öneren Gürer Gülsevin, asli zarf-fiil eki olan *-(y)A*, *-(y)AlI*, *(y)ArAK*, *-(y)Inca*, *-(y)Ip*, *-ken*, *-mAdAn* gibi eklerin dışında aslen zarf-fiil eki olmayan bazı ek ve/veya edatların birleşmesi ile oluşturulan “geçici zarf” yapılarından söz etmiştir (2000, s. 127). Yazara göre birleşik zarf-fiil eklerinden *(y)Iyormuş gibi*, *-DİK+iyelik+dA* şekilleri de fiilleri aynı derecede geçici zarflar hâline getirmektedir. Yani bunlar da tam bir zarf-fiil özelliğindedir. Farklı yanları ise, bunların; *-(y)A*, *-(y)AlI*, *-(y)ArAK*, *-(y)Inca*, *-(y)Ip*, *-ken*, *-mAdAn* ekleri gibi zarf-fiil şekilleri olarak doğmayıp başkaca ek ve edatların bir araya gelip birleşmeleri sonucunda bu fonksiyonu üstlenen birleşik yapılar olmalarıdır (2000, s. 128). Bu duruma *gramerleşme*, *dilbilgiselleşme* (Demirci 2014, s. 118-128; Biray ve Keskin 2015, s. 114) gibi farklı terimlerle yaklaşan çalışmaların ortak paydası, anlamlı bir kelimenin ses ve yapı bakımından değişip anlamını kaybederek yeni bir işlev kazanmasıdır. Bu çalışmada ele alınan başlıklarda çeşitli eklerle birleşen *sıra* edatının *gramerleşme/dilbilgiselleşme* süreci açıklanmaya çalışılacaktır.

Gülsevin bu tür birleşik zarf-fiilleri “ek + ek(ler)” ve “ek(ler) + edat” (2000, s. 129-143) olmak üzere iki farklı gruba ayırarak bir tasnif çalışması yapmıştır. Bizim bu çalışmada ele aldığımız yapı ise ikinci grubun (ek(ler) + edat) örnekleridir.

3. Fiil + ek(ler) sIrA birleşik zarf-fiilinin yapısı

Söz konusu yapı Türkiye Türkçesi yazı dilinde izine rastlanmayan, daha çok Batı Grubu Ağızlarının bazı

alt gruplarına karşımıza çıkan bir kullanımdır. Eldeki metin taramaları ve metin dışı derlemelerde (MDD) varyantı oldukça fazla olduğu görülen yapının genellikle {-IncA} zarf-fiili eki yerine, bazen de {-DIKCA} fonksiyonunda kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki alt başlıklarda söz konusu yapının farklı oluşum şekillerine ve örneklerine yer verilecektir.

3.1. Fiil-Xn sIrA ~ fiil-Xn sIrAK

Yazı dilindeki {-XncA} zarf-fiil ekiyle aynı işlevde kullanılmaktadır. Yapıda, eski Türkçede geçen *sıra* edatının ad ve fiillerin sonuna gelerek zarf görevli kelimeler yapma göreviyle kullanılmasına Bodrum Yörükleri ağzında (Akar, 2008, s. 21) ve Manisa ağzlarında da rastlanmak mümkündür (İlker 2017, s. 404). Konya'nın Bozkır ağzında da görülen bu yapının eski Türkçedeki {-Xn} zarf-fiil ekiyle *sıra* edatının eklenmesi sonucu meydana geldiği düşünülmektedir (Aşçı, 2016, s. 189). Gülseren Tor ise çalışmasında bu yapının {-An sıra} gibi bir kullanımdan kaynaklı olabileceğine dikkat çekmektedir. Eski Türkçeden bu yana {-DIK} geçmiş zaman sıfat-fiil eki işlevinde zaman zaman {-GAn>-An} geniş ve şimdiki zaman sıfat-fiil eki kullanılmadığını vurgulayan yazar, {-An>-In} değişimi ise /n/ ünsüzünün daraltıcı işleviyle ilgili görmektedir (2014, s. 58). Ancak *dolup-duru de-y-i-sıra dā siñir olu-gatırın* “Doluyor deyince daha sinirleniyorum” (Akar 2008, s. 21) gibi örnekler yapıda eski bir zarf-fiil eki olan {-Xn} ekini işaret etmektedir. Alt bölge ağzlarda görülen {-Xn sıraç} yapısını ise söz konusu gramerleşmeye eklenen Eski Türkçe oğ/ök kuvvetlendirme edatının kalıntısı olarak açıklamak mümkündür.

gözleri gók oñun sıra dedim bu İngiliz, heykele. “Gözleri mavi olunca heykele bu İngiliz dedim. (Görgeç 2020, s. 302).

bóbamıy dibine varın sıraç gız küpüvürdi. “Babamın dibine gidince kız yıkılıverdi.” (Görgeç 2020, s. 431).

Eldeki yapının diğer ağzlarda da örneklerine rastlanmıştır. Ancak burada yapının sonundaki /k/ sesi kelime sonunda ünsüz türemesi (Erdem ve Bölük 2012, s. 139-140) başlığı altında verilmiş ve zarf-fiiller bölümünde ayrıca incelenmemiştir.

“hindi yeñikóy çamlıca bilmen ne oldu, herkes herkes hududuna ayrılınsırak öyle şey ettiler” (Erdem ve Bölük 2012, s. 225).

öle deyiñsırak bu zöredək düşmüş, buba hiş bi çäre yok mu gäri demiş (Erdem ve Bölük 2012, s. 808).

gédemeTik öle deyiñsıra gétmedi (Erdem ve Bölük 2012, s. 808).

tütünü ha deyiñsıra kelefıre dolduramiücen “Tütünü ha deyince (hemen) küfeye doldurmayacaksın.” (Akar 2008, s. 21).

içinde olmeyiñsıra oKunu mu? “İçinde olmayınca okunur mu?” (Akar 2008, s. 21).

gün doansıra melasdan bora geldik. “Gün doğunca Milas'tan buraya geldik.” (Akar 2008, s. 21).

3.2. Fiil –DIK sIrA

Söz konusu yapı, {-DIK} görülen geçmiş zaman sıfat-fiil ekine *sıra* kelimesinin eklenmesiyle oluşmuştur. Osman Yıldız yapının Teke yöresi ve çevresindeki ağzlar başta olmak üzere Batı Grubu

ağızlarında kullanıldığını kaydetmiştir (2015, s. 235).

Isparta merkez ve Eğirdir ağızlarında şu şekilde geçmektedir:

O ağacın tepesine de bi gabak bağlamış soğuk estik sıra gabak takırdar imiş “O ağacın tepesine de bir kabak bağlamış; rüzgâr estikçe kabak takırdar imiş.” (Yıldız 2002, s. 89).

nufus çovaldıksıra herkes yayıldı. “nüfus çoğaldıkça herkes yayıldı.” (Elbir 2011, s. 139)

Burdur/Göhlhisar ağızlarında şu örnek geçmektedir:

sen çardıK sıra ben cāvābını verin “sen çağırınca ben cevabını veririm” (Eryiğit 2014, s. 187).

Uşak İli Ağızları adlı eserde birleşik zarf-fiil ekleri başlığı altında *-DIK sıra* bölümünde aşağıdaki örnek verilmiştir (Gülsevin 2002, s. 138).

kakmıyo. kak de-dik sıra gitmiş aşşā. kak de-dik sıra gitmiş aşşā.

Manisa Ağızlarındaki örnekler şunlardır:

ayşama ğadar dokurduK eliñ boş ğaldık sıra (İlker 2017, s. 404)

çoˆlā böyüdüKsıra geçim sıkıntısı zoralyō. (İlker 2017, s. 404)

yōnan giTdik sıra gidiy (İlker 2017, s. 404)

Silifke ve Mut'taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağzında geçen örnekler şunlardır:

ben de burduyün ya geçi benim sesimi duyduĝsıra bu yanna melermiş hemen (Öztürk 2009, s. 199-200).

mesele bir adam yaralı yahut berele sal aynı cenaze gibi sahlan götürülür. Dörd gişi gendinden olmaz, elli gişi olu da yani adam tabi dinlendiksıra götürüler birbirlerini. (Öztürk 2009, s. 308).

Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları adlı eserden hareketle şu örnekler verilebilir:

at hoPladıhsıra bātıyor, hoPladıhsıra bātıyor (Yıldırım 2006, s. 208).

şindi gēTdiKsire kōtüleşiyi (Yıldırım 2006, s. 258).

Manavgat ve Yöresi ağızlarında yapının farklı örnekleri tespit edilmiştir. Bu başlık altındaki örnekler şu şekildedir:

bedenim ıssındık sıra hızlanırım. “Vücutum ısındıkça hızlanırım.” (Görgeç 2020, s. 299).

vallā gētđm ğonanjı yerleri gördük sıra āladım. “Vallahi, gittiğim konaklama yerlerini gördükçe ağladım.” (Görgeç 2020, s. 328).

dalğa vurduĝ sıra o daşların oyūna su dolardı. “Dalga vurdukça o taşların oyuğuna su dolardı.” (Görgeç

2020, s. 373).

Muğla ve Yöresi ağızlarında yapının kullanımı yaygın olup sıra kelimesinin uyuma girdiği görülmektedir.

ben geldiksire gideriz. “Ben gelince gideriz.” (MDD)

3.3. Fiil + sıfat-fiil eki+iyelik+sIrA

Bu yapı sadece Manisa ve Muğla ağızlarında tespit edilmiştir. {-AcAK} ve {-DIK} sıfat-fiil eklerinden sonra iyelik eki ve sonrasında sıra kelimesi eklenerek oluşturulmuştur.

yassı namazını da gülce sıra ğaybolyōmuş (İlker 2017, s. 404)

oKula vēdilē oKula ğiTcēmsıra yaşım böyük “Okula verdiler, okula gideceğim zaman yaşım büyük”

doulara saldīmsıra hiş gözümiñ yaşı ğurumadı. “Doğuya gönderdiğim zaman hiç gözümün yaşı kurumadı. (Akar 2008, s. 21).

3.4. Fiil + X + sIrA

Söz konusu kullanıma Antalya ağızlarında ve Bodrum Yörük ağızlarında rastlanmıştır. Bu kullanım {-Xn} zarf-fiil ekinin kullanımını da açıklayacak nitelikte, bir başka zarf-fiil eki olan {-X} ile oluşturulmuştur.

dolup-duru de-y-i-sıra dā siñir olu-ğatırın “Doluyor deyince daha sinirleniyorum” (Akar 2008, s. 21)

Söz edilen yapının yukarıda geçen dört kullanımının yanında bazı ses olayları görülen şekilleri de bulunmaktadır. Söz gelimi, sonunda ünlü düşmesine uğramış örnekleriyle de karşılaşılmıştır. Konya'nın Bozkır ilçesinde bu yapının örneklerine rastlamak mümkündür:

nēyse duTmuş avradı ğetir-insir bi ğız çocuğu olmuş. “Neysel tutmuş avradı getirince bir kız çocuğu olmuş.” (Aşcı 2016, s. 189-190)

şindi arabalar ol-unsır yüğleyib ğediyollar ğayntları. “şimdi arabalar olunca yükleyip gidiyorlar eşyaları.” (Aşcı 2016, s. 189-190)

Benzer örnekler Manavgat'ta da tespit edilmiştir:

ğelmeyinsir “gelmeyince”, *ğelinsir* “gelince”, *ōdenmeyinsir* “ōdenmeyince” (Boztepe 2012, s. 82, 91, 169).

Bunların yanında gramerleşme sürecinin daha ileri bir örneği olarak sayılabilecek kullanım ise Bahşiş Yörüklerinden derlenmiştir:

ğoyunu da çoban ğüderdi. ğel-inserek de sağarsıñ. “Koyunu da çoban güderdi. Gelince de sağarsın.” (Öztürk 2009, s. 402).

Bu örnekte önce damak uyumuna giren *sıra* kelimesi, gramerleşme süreci açısından bir de gerileyici

ünlü benzeşmesine uğramıştır.

Bir başka örnekte ise benzeşme ileri yönlüdür ve yine gramerleşme süreci farklı işlemektedir.

asgerden gëldiksırı gëne de çiftçilik yaptık (Erdem ve Bölük 2012, s. 816).

Sonuçlar

Bu çalışmada incelenen yapının farklı şekillerde oluşturulduğu tespit edilmiştir. Ancak tamamının ortak noktası Türkiye Türkçesi yazı dilindeki {-InçA} ve {-DIKÇA} işlevinde kullanılıyor olmasıdır.

İncelenen yapının zarf-fiil işlevinde Batı Grubu ağızlarından olan Adana, Osmaniye, Mersin, Konya, Antalya, Muğla, Uşak, Isparta, Burdur Manisa gibi ağızlarda kullanıldığı örneklerle tespit edilmiştir.

Yapının *fiil* ile *sıra* kelimesi arasında kalan kısımları çok çeşitlidir. En çok {-DIK} geçmiş zaman sıfat-fiil eki kullanılmakla birlikte eski Türkçede sınırlı bir kullanım alanı olan {-Xn} zarf-fiil ekinin uzantısı sayılabilecek örnekler azımsanamayacak sayıdadır. Bunun yanında fiille sıra kelimesi arasında sıfat-fiil ve iyelik eki kullanımı da kayıtlarda geçmektedir. Ayrıca {-X} zarf-fiil ekinin kullanıldığı bazı örnekler, aynı görevdeki eski Türkçedeki {-Xn} zarf-fiil ekinin yapıda kullanılma olasılığını da artırmaktadır.

Söz konusu yapıların en önemli ortak noktası sonunda yer alan *sıra* kelimesidir. Kelimenin incelenen örneklerden hareketle eski Türkçede kullanılan isimlerden olumsuz anlamda fiiller türeten {+sIrA} ekiyle bağlantılı olmadığı açıktır. Burada, eski Türkçedeki *sıra* edatının zamanla gramerleşerek zarf-fiil işlevi gören bir yapıya dönüştüğü düşünülmektedir.

Sondaki /k/ sesinin bazı kaynaklarda verildiği gibi türeme ya da eski bir kuvvetlendirme edatı olan ok/ök ile bağlantılı olup olmadığı şu an için belirsizdir. Eldeki tüm örneklerin ve olası benzer edat kalıntılarının incelenmesi konuyu aydınlatacaktır.

Ele alınan yapının gramerleşme sürecinin devam ettiği, muhtemel başka kullanımların da ortaya çıkabileceği yapıdaki ünlü benzeşmeleri ve sondaki ünlü düşmelerinden hareketle söylenebilecek bir başka sonuçtur.

Kaynakça

- Akar, A. (2008). *Bodrum yörüklerinin ağız yapısı*. Osmanlılardan Günümüze Her Yönüyle Uluslararası Bodrum Sempozyumu (24-26 Ekim 2007) Bildiriler, Bodrum: Ortakent-Yahşi Belediyesi Kültür Yayınları, 15-22.
- Aşçı, U. D. (2016). Bozkır ağzında görülen bazı şekil bilgisi (morfoloji) özelliklerine dair. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)* (40), 177-193.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede fiilimsiler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Biray, N. ve Keskin, E. G. (2015). Birleşik eklerle ilgili bir teori denemesi. *Türk Kültürü-Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*. (2), 109-133.
- Boztepe, O. (2012). *Türkçe Manavgatça*. Antalya: Aydın Ofset Matbaa.
- Demirci, K. (2014). *Türkoloji için Dilbilim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Elbir, D. (2011). *Eğirdir ve yöresi ağızları (inceleme-metinler-sözlük)*. (Yayın No: 289497) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Erdem, M. D. ve Bölük R. (2012). *Antalya ve yöresi ağızları (giriş-inceleme-metinler)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ergin, M. (2003). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Eryiğit, C. (2014). *Göhlisar ağızı (giriş-inceleme-metinler-sözlük)*. (Yayın No: 369074) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Görgeç, C. (2020). *Manavgat ve yöresi ağızları*. (Yayın No: 633372) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Gülsevin, G. (2000). Türkiye Türkçesinde birleşik zarf-fiiller. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (5), 122-143.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak ili ağızları (dil özellikleri-metin-sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İlker, A. (2017). *Manisa ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (1996). Anadolu ağızlarında kullanılan bazı zarf-fiil ekleri. *Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Z. Korkmaz'a Armağan*, (XXXII /1-2), 205-236.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, E. (2009). *Silifke ve Mut'taki sarkeçili ve bahşiş yörükleri ağızı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Paçacıoğlu, B. (2011). +sıra-/+sire- ekinin morfolojik yapısı ve işlevleri üzerine. *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 311-317.
- Tek, E. (2021). +SıRA- morfeminin yapı, köken ve görev incelemesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(2), 511-525.
- Tor, G. (2014). Mersin ili ağızlarında {-ış} ve {-dık + sıra} biçimbirimlerinin kullanımı ve bu birimlerin düşündürdükleri. *Diyalektolog - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. (9), 47-61.
- Yıldırım, F. (2006). *Adana ve Osmaniye illeri ağızları II (metinler-sözlük-dizinler)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldız, O. (2002). *Isparta merkez ağızı (inceleme-metinler-sözlük)*, Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Yıldız, O. (2015). *Teke yöresi ve çevresi ağızlarında kullanılan bir zarf-fiil morfemi: {-dık sıra} üzerine I. Teke Yöresi Sempozyumu Bildirileri Kitabı III (04-06 Mart 2015)*. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi. 229-239.

Yüce, N. (1999). *Gerundien im Türkischen: eine morphologische und syntaktische untersuchung*. İstanbul: Simurg.

Yücel, B. (2000). Türkiye Türkçesinde zarf-fiil eklerinin yapı bakımından sınıflandırılması üzerine, *Türklük Bilimi Araştırmaları*. (9), 75-114.